(1)○ יִתְבָּרֵךְ וְלֹא (יג) אַחַר בָּרִיךְ הוּא. (יד) וְלֹא יַפְסִיק בֵּין בָּרִיךְ הוּא (ו) לְעָלָא מִכָּל בִּרְכָתָא וְכוּ׳: **ג.** הָעוֹנִים עַד לְעָלְמֵי עָלְמַיָּא בִּלְבַד, טוֹעִים הֵם, כִּי אָסוּר לְהַפְרִיד בֵּין (טו) עָלְמַיָּא לְיִתְבָּרֵךְ: **ד.** כְּשֶׁאוֹמֵר הַחַזָּן יִתְגַּדַּל כּוּלֵּנָא, וְכֵן בִּיהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא וְכֵן בִּיתְבָּרַךְ וְכֵן בִּבְרִיךְ הוּא וְכֵן בְּאָמֵן: **ה.** לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם הַקַּדִּישׁ פּוֹסֵעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וְכוּ׳:

ה תְּשׁוּבַת רִי״ יוֹסֵף גִּיקַטִילִיָּא. ו לְשׁוֹן הַכֹּל בּוֹ. ז בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם מִנְהָג. ח תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן סִימָן יָא.

נז דִּין בָּרְכוּ וַעֲנִיתוּ, וּכוּ׳ ב׳ סְעִיפִים:

א. (א) אוֹמֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר בָּרְכוּ אֶת ה׳ הַמְבֹרָךְ (ו)○ (ב)* וְעוֹנִים אַחֲרָיו בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, (ג)○ וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר (ד) וְאוֹמֵר בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד. וְנָהֲגוּ שֶׁהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר מַאֲרִיךְ בְּבָרְכוּ תְּהִלָּה אוֹמְרִים יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וּכוּ׳ (ה) בְּעוֹד שֶׁהוּא (ז) מַאֲרִיךְ בְּבָרְכוּ (טור): **ב.** מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִצְעוֹק עַל חַבְרֵיהֶם בֵּין קַדִּישׁ וּבָרְכוּ לְיוֹצֵר אוֹר אוֹ לְדַבֵּר בְּצָרְכֵי רַבִּים, (ו) טוֹעִים הֵם (וְעַיֵּן לְעֵיל סוֹף סִימָן נד):

א בְּרָכוֹת מט. ב רַבֵּנוּ יוֹנָה וְהָרֹא״ש בְּשֵׁם רִי״ץ בְּרַצְלוֹנִי בְּשֵׁם רַב שְׁעֶרֶת. ג סֵפֶר הַמַּנְהִיג.

בְּאֵר הַיֵּטֵב

(ו) יִתְבָּרֵךְ. וּבִכְתָּבוֹת חָשִׁיב ה׳ אֲמָנִים דְּצָרִיךְ לַעֲנוֹת בְּקַדִּישׁ וְכֵן כָּתַב הַיִּר אַהֲרֹן: (ו) לְעֵלָּא. כָּתַב ט״ז שְׁמַעְתִּי רַבִּים טוֹעִים בְּשָׁעָה שֶׁהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר בָּרִיךְ הוּא עוֹנִים גַּם הֵם תְּבוֹת אֵלּוּ בָּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא, וְזֶה וַדַּאי חָרוּף הוּא דְּמִשְׁמַע דְּמִתְבָּרֵךְ רַק לְעֵלָּא וְלֹא לְתִתָּא חס וְחָלִילָה, אֶלָּא יֵשׁ לָהֶם לוֹמַר גַּם מִכָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא. וּבְשֶׁל״ה כָּתַב שֶׁיֹּאמַר עַד דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְכֵן כָּתַב בַּכַּוָּנוֹת. אֲבָל הַמָּגֵן אַבְרָהָם כָּתַב, וְלִי נִרְאֶה מִנְהַג הַקְּדָמוֹנִים עִקָּר שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַד יִתְבָּרֵךְ בִּלְבַד. עַיֵּן שָׁם הַטַּעַם:

(ו) וְעוֹנִים. וְאִם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר בְּלַחַשׁ וְלֹא שָׁמַע מִפִּנּוּ בָּרְכוּ רַק שָׁמַע הַקָּהָל עוֹנִים, אוֹמְרֵיהֶם אָמֵן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִימָן קלט סָעִיף ו בְּהַגָּ״ה. הַטַּעַם שֶׁאוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בָּרְכוּ וְלֹא נִכְרָךְ כְּמוֹ בִּזְמוּן, עַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב בְּפֶרֶק ז דְּבְרָכוֹת מִשְׁנָה ג, וּבִתְשׁוּבַת מֹשֶׁה יוֹסֵף חֵלֶק ב סִימָן טו: (ג) וְחוֹזֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר וְאוֹמֵר. וְאִם אֵין שָׁם עֲשָׂרָה בְּלֹא הוּא, אִם לֹא עָנָה עִמָּהֶם לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָה, אֲגֻדָּה, מָגֵן אַבְרָהָם: (ג) מַאֲרִיךְ. דּוּקָא בִּשְׁעַת הַנִּגּוּן אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמֵר הַתְּבוֹת לֹא יֹאמַר כְּלוּם. וְאִם אֵין הַחַזָּן מַאֲרִיךְ בְּבָרְכוּ, מוּטָב שֶׁיִּשְׁתֹּק וְיִכַּוֵּן מַה שֶּׁאוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּדֵי שֶׁיַּעֲנֶה בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, לְבוּשׁ וְהַגָּהוֹת יֵשׁ נוֹחְלִין. [הַנּוֹהֲגִין לוֹמַר אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר לְאֶת כָּתַב רַשִּׁ״ל שֶׁאֵינוֹ מִקַּבָּלָה וְלֹא מִיסוֹד הַחָכְמָה]:

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

○ יִתְבָּרֵךְ. עַיֵּן בְּאֵר הַיֵּטֵב. עַיֵּן שָׁם בְּפֵּרוּשׁ דְּאִם מִסַּיָּם הָעוֹנָה עַד בְּעָלְמָא קֹדֶם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר צָרִיךְ לַעֲנוֹת אָמֵן אַחַר שְׁמַהּ דְּקַדְשָׁא בָּרִיךְ הוּא, עַיֵּן שָׁם. וּמִזֶּה מְבֹאָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר בָּרִיךְ הוּא מְחֻבָּר אֶל תֵּבַת דְּקַדְשָׁא, וְלֹא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַדַּרְכֵּי מֹשֶׁה בְּשֵׁם אוֹר זָרוּעַ שֶׁהֶבִיאוֹ הַמָּגֵן אַבְרָהָם, וְכֵן כָּתַב בְּהַגָּ״ה, אֶלָּא הַהֶפְסֵק קָצָת כְּמוֹ אִתְנַחְתָּא הוּא אַחַר תֵּבַת בָּרִיךְ הוּא וְשׁוּב מַתְחִיל לְעֵלָּא כו׳ כְּלוֹמַר שֶׁיִּתְבָּרֵךְ וְיִשְׁתַּבַּח שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעֵלָּא כו׳. וְעַיֵּן לְקַמָּן בְּסִימָן סו דְּבְמָקוֹם שֶׁאֵין רַשַּׁאי לְהַפְסִיק לֹא יֹאמַר רַק עַד יִתְבָּרֵךְ, עַיֵּן שָׁם:

○ וְעוֹנִים. עַיֵּן בְּאֵר הַיֵּטֵב. וְכָתַב בְּשַׁלְמֵי צִבּוּר בְּשֵׁם מַהֲרַנַ״שׁ זַ״ל שֶׁלֹּא לְהַפֵּךְ פָּנָיו מִמִּזְרָח עַד שֶׁיְּסַיֵּם לוֹמַר בָּרוּךְ כו׳, וְסִימָן לַדָּבָר, מִימֵי לֹא אָמַרְתִּי דָּבָר וְחָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי, עַיֵּן שָׁם: ○ מַאֲרִיךְ. עַיֵּן בְּאֵר הַיֵּטֵב. וְכָתַב בְּסֵפֶר חֲסִידִים, הָאוֹמֵר בְּלַחַשׁ בִּרְכַּת הַתּוֹרָה וּבָרְכוּ גּוֹזֵל אֶת הַמִּצְוֹת כו׳, עַיֵּן שָׁם:

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

אָמֵן [וּפֶלֶא עַל הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁלֹּא הֶעְתִּיק הָאָמֵן הַזֶּה אֲשֶׁר הוּא מְבֹאָר בְּרַמְבַּ״ם וְהַעַתִּיקוּ בְּבֵית יוֹסֵף]: **(יג) אַחַר בָּרִיךְ הוּא.** יֵשׁ שֶׁטּוֹעִים, (יט) שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר בָּרִיךְ הוּא עוֹנִים גַּם הֵם תֵּבוֹת אֵלּוּ בָּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא, וְזֶה וַדַּאי חָרוּף הוּא, דְּמַשְׁמַע דְּמִתְבָּרֵךְ רַק לְעֵלָּא וְלֹא לְתִתָּא חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא יֵשׁ לָהֶם לוֹמַר גַּם (ו) מִכָּל בִּרְכָתָא, אוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ רַק בָּרִיךְ הוּא כְּמִנְהָגֵנוּ: **(יד) וְלֹא יַפְסִיק.** עַיֵּן בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה שֶׁהֵבִיא, דְּמִסְפֵּר הַכַּוָּנוֹת מוּכָח לְהֶפֶךְ, דְּתֵבַת בָּרִיךְ הוּא מְחֻבָּר אֶל תֵּבַת דְּקַדְשָׁא, וְאַחַר כָּךְ יֵשׁ הֶפְסֵק קָצָת כְּמוֹ אִתְנַחְתָּא וְשׁוּב מַתְחִיל לְעֵלָּא וכו׳, כְּלוֹמַר שֶׁיִּתְבָּרֵךְ וְיִשְׁתַּבַּח שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעֵלָּא וכו׳, וְכֵן הַסְּכִים בְּבֵאוּר הַגְּרָ״א: **ג (טו) עָלְמַיָּא לְיִתְבָּרֵךְ.** מַשְׁמַע בְּבֵית יוֹסֵף דְּצָרִיךְ לוֹמַר כָּל הַנֶּפֶשׁ שֶׁל יִתְבָּרֵךְ עַד דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא עֶשְׂרִים וְשִׁמּוֹנֶה תֵּבוֹת. וְעַיֵּן בְּמָגֵן אַבְרָהָם שֶׁמַּסִּיק דְּמִנְהַג קַדְמוֹנִים עִקָּר, שֶׁלֹּא לוֹמַר רַק עַד יִתְבָּרֵךְ, וּמִשָּׁם וָהָלְאָה יִשְׁתֹּק וִיכַוֵּן לְמַה שֶּׁאוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, וְשׁוּמַעַ כְּעוֹנֶה. וּבְבֵאוּר הַגְּרָ״א כָּתַב, שֶׁלֹּא לוֹמַר רַק עַד תֵּבַת עָלְמַיָּא בִּלְבַד, כִּי כָּאן הוּא סִיּוּם הַשֵּׁבַח שֶׁל אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא, וּמִיִּתְבָּרֵךְ וּלְהַלָּן מַתְחִיל פֶּרֶק אַחֵר, וְאֵין לְעָרְבָם בְּבַת אַחַת. וְנִרְאֶה שֶׁאִם יֹאמַרְנָה בִּשְׁתֵּי נְשִׁימוֹת, (יא) גַּם לְהַגְּרָ״א שָׁרֵי. וּבְעִקָּר הָעִנְיָן

יֵשׁ מְקוֹמוֹת הֲלוּקִין בְּמִנְהָגָן בָּזֶה. וְעַל כָּל פָּנִים אִם הוּא עוֹמֵד בְּמָקוֹם שֶׁאֵין רַשַּׁאי לְהַפְסִיק, יְזָהֵר בָּזֶה שֶׁלֹּא יֹאמַר רַק עַד עָלְמַיָּא [חַיֵּי אָדָם]:

א (א) אוֹמֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר. בְּקוֹל (ו) רָם, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כָּל הָעָם וְיַעֲנוּ בָּרוּךְ ד׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד: **(ב) וְעוֹנִין אַחֲרָיו.** וְאִם לֹא שָׁמַע אֶחָד מֵהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בָּרְכוּ, רַק שָׁמַע מֵהַקָּהָל שֶׁאָמְרוּ בָּרוּךְ ד׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, עוֹנֶה עִמָּהֶם גַּם כֵּן בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, אֲבָל אִם שָׁמַע מֵהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר לְבַד כְּשֶׁעוֹנֶה בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד לֹא יַעֲנֶה אָמֵן עַל דְּבָרָיו [אֵלִיָּה רַבָּה וְדֶרֶךְ הַחַיִּים, דְּלֹא כְּמָגֵן אַבְרָהָם]: **(ג) וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר.** כְּדֵי (ג) שֶׁיִּכְלֹל אֶת עַצְמוֹ גַּם כֵּן בִּכְלַל הַמְבָרְכִים. וְאִם אֵין שָׁם עֲשָׂרָה בְּלֹא הוּא, אִם לֹא עָנָה עִמָּהֶם לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. מָגֵן אַבְרָהָם בְּשֵׁם אַגֻּדָּה [קָשֶׁה לִי, אִפְלוּ יֵשׁ עֲשָׂרָה בְּלִתּוֹ גַּם כֵּן לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת עַצְמוֹ, כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָנָה עִמָּהֶם, וּלְעִנְיַן הַשְּׁאָר, לְכְאוֹרָה דִּיוֹצְאִים בְּכָל גּוּנֵי, דְּלֹא גָּרַע מֵאִם הָיָה אֶחָד מִתְפַּלֵּל אוֹ יָשָׁן, דְּקִיְּמָא לָן לְעֵיל סִימָן נה סָעִיף ו דְּמִצְטָרֵף]: **(ד) וְאוֹמֵר בָּרוּךְ ד׳ הַמְבֹרָךְ.** כָּתַב בְּסֵפֶר שַׁעֲרֵי אֶפְרַיִם [אַצְל דִּינֵי בִּרְכַּת הַתּוֹרָה וְהוּא הַדִּין בָּזֶה], קָצָת שְׁלוּחֵי צִבּוּר, כְּשֶׁהַצִּבּוּר אוֹמְרִים בָּרוּךְ ד׳ הַמְבֹרָךְ וכו׳ עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם אָמֵן וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר בָּרוּךְ ד׳ וכו׳, וְטָעוּת הוּא בְּיָדָם, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאוֹמְרִים מִיָּד בָּרוּךְ ד׳ כו׳ אֵין צָרִיךְ לוֹמַר אָמֵן [וְכֵן כָּתַב הַפְּרִי מְגַדִּים בְּסִימָן קצח וְהַחַיֵּי אָדָם], אֲבָל הַצִּבּוּר יֹאמְרוּ אָמֵן אַחַר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר אַף שֶׁאָמְרוּ מִתְּחִלָּה בָּרוּךְ ד׳ הַמְבֹרָךְ וכו׳, אֲבָל הַחַיֵּי אָדָם כָּתַב שֶׁאֵין צְרִיכִין לוֹמַר אָמֵן, וְכֵן כָּתַב הַפְּרִי מְגַדִּים בְּסִימָן נז וְקִצַּת, דְּכֵיוָן דְּכֻלָּם אָמְרוּ בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד לְמָה יֹאמְרוּ פַּעַם שְׁנִיָּה אָמֵן וּמַאֲמִין, הֲרֵי כְּבָר אָמְרוּ כֵּן. וּמִכָּל מָקוֹם הִכְרִיעַ לְבַסּוֹף דְּרִשּׁוּת הוּא בְּיַד הַצִּבּוּר אִם יִרְצוּ עוֹנִין עַל זֶה אָמֵן. וְעַל כָּל פָּנִים מִי שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּמָקוֹם שֶׁאָסוּר לְהַפְסִיק, לֹא יַעֲנֶה אָמֵן זֶה: **(ה) בְּעוֹד שֶׁהוּא מַאֲרִיךְ.** דְּוַקָּא בִּשְׁעַת הַנִּגּוּן, אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמֵר הַתֵּבוֹת לֹא יֹאמַר כְּלוּם, וְאִם אֵין הַחַזָּן מַאֲרִיךְ בְּבָרְכוּ, מוּטָב שֶׁיִּשְׁתֹּק וִיכַוֵּן מַה שֶּׁאוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר כְּדֵי שֶׁיַּעֲנֶה בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד [אַחֲרוֹנִים]. (ו) הַנּוֹהֲגִין לוֹמַר אֶת ד׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר לְאֶת, כָּתַב רַשִּׁ״ל שֶׁאֵינוֹ מִקַּבָּלָה וְאֵינוֹ מִיסוֹד הַחָכְמָה: **ב (ו) טוֹעִים.** (ז) דַּהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ כְּבָר הִתְחִיל בְּיוֹצֵר אוֹר:

שַׁעַר הַצִּיּוּן

ב (סט) שֵׁ״ז: (ל) פְּרִי מְגַדִּים לְדַעְתּוֹ, עַיֵּן שָׁם, וְלִדְיָדִן דְּסִבְרָא לָן בְּהַשַּׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה סָעִיף קָטָן יד אֵין צָרִיךְ לוֹמַר רַק בָּרִיךְ הוּא: **ג** (לא) דְּמִנְיָא דְּתִקְיוֹעוֹת לְקַמָּן בְּסִימָן תְּקַצב דְּלְכֻלֵּי עָלְמָא תְּקִיעָה וּתְרוּעָה הוּא שְׁנֵי דְּבָרִים, וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ אָסוּר שָׁם בְּפָעִיף ח רַק בִּנְשִׁימָה אַחַת:
א (ו) לְקַמָּן בְּסִימָן קלט סָעִיף ו: (ג) סִימָן קלט: (ג) בְּאֵר הַיֵּטֵב: **ב** (ד) מַהַגְּרָ״א סוֹף סִימָן נד: